

Lehdistö- ja tiedotusopin tavoitteista

I

Muuan propagandan tutkimuksessa saaduista empiirisistä havainnoista on, että esittäjän omia käsityskantoja puoltavien faktojen yksipuolinen esittäminen tehoaa käsityskyvyltään rajoituneeseen yleisöön. Jos taas lukijakunta on älykäs, kriittinen, valpas ja harkintakykyinen, saavutetaan suurempi kannattajiksi voitettujen tai käännytettyjen nettotulos ottamalla mukaan myös vastustavia näkökohtia, jotka myöhemmin matkan varrella nujerretaan. Nämä vastustavat näkökohdat eivät kuitenkaan saa olla aivan esityksen alussa, kaikkein vähiten ensimmäisinä luettelossa, eivätkä ne saa olla liian vahvoja.

Tämän artikkelin tavoitteena ei ole vaikutuspyrkimys, vaan ainoastaan lehdistö- ja tiedotusopin eräiden keskeisten käsitteiden, ennen muuta tehtävistön, esille tuonti. Lähestyäksemme näitä määrittäviä edellä hahmotellulla oikeaoppisella tavalla on ennen näkemysten erilaisuuden esittämistä löydettävä enintään lievästi positiivinen, lähes neutraali johdanto. Voidaan todeta, että tällaiseen määrittelyyn velvoittaa kolmisen vuotta sitten tehty käytännöllinen vaihdos, maamme ainoan sanomalehtiopin oppituolin muuttaminen alaltaan ja nimikkeeltään lehdistö- ja tiedotusopiksi. On syytä pyrkiä hahmottelemaan tämän muutoksen pohjana olevia käsityksiä ja ennakoimaan sen merkitystä. Onhan kulunut vain yhdeksän vuotta siitä, kun maamme ainoa sanomalehtiopin professori Eino Suova laajalti suuntaa viittovassa artikkelissaan 'Sanomalehtitiede valinkauhassa' määritteli sanomalehtitieteen tutkimukseksi sanomalehden työmenetelmistä ja sisällön koostumisesta sekä niiden vaikutuksesta. Hän myös totesi sanomalehden nykyisessä yhteiskunnassa siksi huomattavaksi tekijäksi, että siihen erikoistuneella tieteenalalla on erillisen olemassaolon oikeus.

Eikö tämä enää pidäkään paikkaansa? Halutaanko nykyisin arvioida sanomalehden merkitys vähäisemmäksi asettamalla jotakin muuta tiedotusta sen rinnalle? Vai onko niin, ettei sanomalehtitiede sittenkään kykene puolustamaan asemaansa tieteenä ilman että sen piiriin kytkettäisiin enemmän tai vähemmän hämä-

riä reuna-alueita? Entä mitä on tuo 'tiedotus' - sen on otaksuttu jopa olevan journalistipiireissä tietyn kaiun saanutta ilmaismainonnan tekoa.

Tällaiset, osin vilkkaankin keskustelun kohteena olleet kysymykset ovat kuitenkin vain yksi ankkurin nostopaikka tarkasteluun lähdettäessä. Näytteeksi muista voidaan poimia muuan lehtimiesten koulutusta koskeva käsityspari: hiljattain muuan nimekäs aikakauslehtimiehemme kuuluu todenneen suomalaisen lehdistöopetuksen varsin hedelmättömäksi; tšekäläiset "lehtimaisterit" eivät osaa kirjoittaa, eivät löydä ideoita, eivät tunne haastateltavia, eivät osaa pitää jalkojaan maan kamaralla. Samoihin aikoihin esitti viitisen vuosikymmentä erimuotoista lehtityötä tehnyt amerikkalainen Mark *Erthridge* Yhdysvaltain juuri "miten-se-tehdään"-kasvatukseen keskittyneille journalistikorkeakouluille kehotuksen: "Älkää antako meille väkeä, joka osaa kirjoittaa - antakaa meille väkeä, joka osaa ajatella!"

Jotta näin erilaisista lähtökohdista kyettäisiin pääsemään selville vesille, on tarkasteltava erikseen toisaalta kommunikaation kenttää sekä periaatteelliselta että käytännölliseltä kannalta ja toisaalta käytännöllistä kasvatustarvetta. Voidaan myös puhua akateemisesta, tutkimuksen edellyttämästä koulutus- ja kasvatustarpeesta ja toisaalla siitä opetuksesta, joka on tarkoitettu hyödyttämään käytännön tiedotuslohkoja. Viimeksi mainittu lankeaa siten jo tieteen, joskaan ei oppituolin tehtäväalan ulkopuolelle.

II

Perinnäistä sanomalehtitiedettä on saksalaisittain jaoteltu sanomalehtioppiin, -historiaan, -lainsäädäntöön ja -talouteen. Näistä ensimmäinen, sanomalehtioppi, on puolestaan jaettu yleiseen sanomalehtioppiin, käytännölliseen sanomalehtioppiin - eli oppiin sanomalehden tekemisestä - ja erityiskysymyksiin. Tämän nimikesarjan mukaisesti mm. Suova katsoo sanomalehtitieteen laajimmillaankin "sanomalehtikirjoittelun tutkimukseksi". Laajentaessaan huomion kiinnittymään "neljään seikkaan: motiiveihin, toteuttamiseen, tulokseen ja vaikutukseen" hän edelleenkin pitää sanomalehtityön luonteen selvittämistä tämän tieteenalan tehtävänä: "Useista yksityistapauksista saadaan esiin yhtäläiset piirteet, sanomalehtityön laatuksymyksessä olevan sanomalehden tapauksessa selviää tuntuvasti, toivottavasti kokonaankin." Näin sanomalehtitieteessä sekä lähtökohdanna että yleistysten tavoitteena on (yksi) sanomalehti, joka - samoin kuin sen vaikutuskin - nähdään varsin erillisenä ilmiönä.

Tällaista lehden tai lehtityön eriytyneisyyttä on kuitenkin työläs ymmärtää, annettakoon niille miten korkea yhteiskunnallinen arvostus hyvänsä. Vielä vähemmän voi lehden vaikutus esiintyä irrallisena tai vain tekijästä riippuvana. Kritiikil-

le alttein kohta sanomalehtioppiin rajoittuvassa lehdistötieteessä onkin juuri lehden näkeminen ensi sijassa valmistena, olemassa olevana tuotteena, sen sijaan että se nähtäisiin tehtävänsä kannalta, välineenä jonkin tavoitteen saavuttamiseen. Jälkimmäisen funktionalistisen näkemyksen mukaan lehti ikään kuin on lopullisesti 'valmis' vasta kun se on täyttänyt kommunikatiivisen eli edentävän, viestiä välittävän tehtävänsä. Viestin viimeinen taival yksilöjen mielessä ja heidän moninaisissa vuorovaikutuksen kentissään on sekä vaivalloisin että ratkaisevin ja mielenkiintoisin.

Tiedotusopissa ymmärretään kommunikaatiolla sellaista prosessia, jossa yksilö tai ryhmä siirtää toiselle yksilölle tai ryhmälle tietoja, käsityksiä, uskomuksia, kokemuksia tai mielipiteitä. Keinot tähän siirtämiseen ovat varsin monet. Puhuttu tai kirjoitettu sana ja välitetty kuva ovat tavallisimmat kommunikaatioksi tunnistetut muodot. Eleet tai ilmeet, vieläpä kosketukset tai tuoksut eivät kuitenkaan ole vähemmän merkityksellisiä etenkin yksilöjen välisessä kommunikoinnissa; Chanel 5 on tehokas ja yleisesti käytetty tanssiinkutsun väline. Meillä eivät esimerkiksi sellaiset sanan ja kuvan käytön periferiset ilmautumat kuin vappukulkue- tai lakkojulisteet, sodanaikaiset lentolehtiset tai hokemiksi juurtuneet mainos-sanomat ole olleet tiedotusopillisen tutkimuksen kohteina, vaikka tällaisella vaikutuksella saattaa olla paljonkin yhteisöllistä merkitystä. Periaatteellisesti nämä kaikki ovat osia prosessissa, jonka puitteissa me saamme tarkoitettuja sanomia ympäristöstämme. Juuri tämän prosessin lainalaisuuksien selvittäminen on kommunikaatio-opin eli - niin kuin se hieman hämmäntävästi on suomennettu - tiedotusopin tehtävä. Tavoitteena on luoda kokonainen ja testattu tiedon rakennelma siitä, miten ihminen käyttäytyy saadessaan tietoja ympäristöstään ja lähettäessään tai välittäessään sanomia toisille yksilöille. Kuten käyttäytymistieteissä yleensä, on perimmäisenä päämääränä ennustavuus; ennakkotieto siitä, millainen vaikutus tietyllä sanomalla tietyissä olosuhteissa on. - Yksi modernin, amerikkalaisuuntaisen kommunikaation tutkimuksen neljästä 'isästä', Harold Lasswell, on määrittänyt tehtäväksi selvittää "*kuka sanoo kenelle mitä millä välineellä ja millä vaikutuksin*". Tähän meilläkin jo kuluneisuuteen saakka toistettuun jaotukseen on tehty ja on tehtävä lisäyksiä - tärkeimpänä "*mistä syistä kommunikaatio sai alkunsa*"; syyllä on tällöin ymmärrettävä sekä motiivia että tarkoitusta.

Kiistellessä tiedotustutkimuksen rajoista suppean linjan kannattajat esittivät aikoinaan purevan väitteen, että näin halutaan raitiovaunuliput ja hautakirjoituksetkin tuoda tutkimuskenttään. Nykypäivän vastaus on luettavissa raitiovaunulippujen selkäpuolelta mainosannonista, joiden kohdalla tehon ja rahan suhde tunnetusti punnitaan tarkoin. Hautakiven tekstillä "*Vieras, Spartaan vie tämä viesti...*" on sukupolvien ajan puolestaan ollut vähintään yhtä suuri ideologiaa muovaava vaiku-

tus kuin millä tahansa taistelukirjoituksella, tosin vasta joukkotiedotusvälinein levitettynä.

III

Lehdistön kannalta kommunikatiivinen eli nykysuomeksi edentävä näkemys merkitsee tietyssä mielessä primariteetin katoamista. Jos ihminen nähdään signaalikipinöiden virran jatkuvasti pommittamana aina siitä hetkestä lähtien, jolloin hän ensi kerran kokee hoitajansa kosketuksen ja ääntelyt hänelle jotain merkitsevinä, ja läpi koko sen kauden, joka koostuu ympäristökontaktista aina kouluun saakka, ei lehdistöllä ole mahdollisuutta tehdä kylvöään täysin koskemattomaan maahan. Televisiön nousu, radiotoiminnan tehostuminen ja aikakauslehdistön kasvu ovat etenkin toisen maailmansodan jälkeen tasanneet voimasuhteita myös joukkotiedotuksen omalla kentällä. Lehtilakkojen aikana tehdyt tutkimukset osoittavat, että sanomalehdistö edelleen on työläimmin korvattava joukkotiedotusväline. New Yorkin taannoisen pitkän lehtilakon aikana perheenäidit kuljeksivat tavarataloissa ostamatta mitään; näyteikkunoissa koulutauluille liidulla erikoistarjouksia piirtelevät mannekiinit eivät kyenneet korvaamaan lehti-ilmoituksia. Tiedotuskentän pirstoutuminen on kuitenkin johtanut siihen, että sanomalehdistön on uudistettava tavoitteitaan ja muunnettava painotussuhteitaan.

Tämän moninaisuuden seurausta kuitenkin myös on, että olemme vasta mahdollisuuksiemme alussa selvittäessämme lehdistön kokonaisuuden vaikutusta eli pyrkiessämme lehdistöopillisiin yleistyksiin. Jo yhdenkin lehden kohdalla kyetään vaikutus luotettavasti mittaamaan vain perin erikoistuneissa tiedotustilanteissa. Tästä huolimatta tarjoaa empiirisesti todennettu tieto usein täydennystä näkemykselliseen teoriointiin ja korjauksia pätevinäkin pidettyihin toimintaohjeisiin.

Niinpä taisteltaessa yhteisössä haitalliseksi koettuja rodullisia ennakkoluuloja vastaan on lehdistössä käytetty tendenssimäisiä piirroksia. Näitä muurien luhistajiksi tarkoitettuja kuvia näytettiin tutkimuksissa koeryhmille. Voimakkaita ennakkoluuloja elättävät henkilöt selittivätkin ne omaa näkemystään tukevalla tavalla: "Niin, niin, juuri tuollaisia ne neekerit ja juutalaiset ovat!" Näin paljastui välitön tutkimusyhteys asennetutkimukseen, lähinnä sosiaalipsykologiaan; myös koehenkilöjen aikaisemmin saama informaatio kohosi kiinnostavaksi. Havainto avasi näkymiä myös siksi, että lehdistön tutkimuksessa on yleisesti mitattu vaikutusta sen nojalla, onko asianomainen lukenut kohteena olevan tekstin vai ei; vaikutus on siis oletettu selviöksi.

Esimerkki osoittaa vielä, ettei käsitejärjestelmän laajentaminen sanomalehtiopillisesta tiedotusopilliseksi sekä vastaava metodinen muutos yksinään riitä. Kenttää on kartoitettava varsin pitkälle ulottuvassa yhteistyössä muiden samoista

ilmiöistä kiinnostuneiden tieteenalojen kanssa. Tästä tuoreempi esimerkki; taannoin pääministerinä ollessaan Hruštšev lausui lännelle suurta huomiota herättäneet sanat: "Me hautaamme teidät!" Lausuman esille pano meidänkin lehdistössämme on kiintoisa poliittisten analyysien tekijöille. Kuitenkin semantikot selittävät, että sanonta pohjautuu venäläiseen sananparteen ja tarkoittaa tässä yhteydessä nimenomaan taloudellista paremmuutta. Selitys kääntää analyytikon näkökulman jokseenkin päinvastaiseksi ja tarjoaa myös propagandan opetuksessa oivan esimerkin siitä, miten voi tulla väärin ymmärretyksi. - Tässä tapauksessa toisen tieteen sivustatuen saaminen on täysin mahdollista myös operoitaessa sanomalehtiopin käsitteistön varassa. Sanonnan vaikutusta koskeva mittaus sen sijaan lienee mahdollista vain tiedotusopin tähdentämää empiiristä tietä ja sen metodiikan turvin.

IV

Olemme näin päätyneet kommunikaation tutkimuksen osalta asetelmaan, jossa tämän itsenäiseksi lukeutuvan tieteen sekä kenttä että metodiikka vaikuttavat hämärästi rajautuneilta. Kentän erottuminen milloin fysiologiasta tai psykologiasta, milloin tekniikasta, taloustieteestä, historiasta, kielentutkimuksesta tai etenkin sosiologiasta on varsin epämääräinen. Alue on sameampi kuin sanomalehtiopissa, jossa etsintäretkille aina voidaan kurottautua painettuun paperiin tukeutuen. Sama pätee metodiikkaan. Itsenäisesti kehitetyksi tutkimusmenetelmäksi voidaan varsinaisesti lukea vain sisällönanalyysi, joka sekin monessa suhteessa on vielä alkeellista. Kuvaavaa on, että mainituista neljästä 'kantaisästä' kaksi on psykologia, yksi sosiologi ja yksi valtio-opin tutkija. Myös matematisoituminen on eräillä kommunikaatiotutkimuksen lohkoilla edennyt varsin pitkälle. Kysytään, miten nämä seikat vaikuttavat tiedotusopin asemaan tieteenä.

Painavimpana näkökohtana voidaan todeta, ettei metodinen erikoislaatus tee tiedosta tiedettä, vaan tiedonhankinnan perusprinsiippi. Tieteellinen etsintä on pyrkimystä objektiiviseen, tutkijan mielihaluista ja käsityksistä riippumattomaan, todennettuun, systemaattiseen ja yhteyksiä osoittavana itsemme ja ympäristömme hallintaa lisäävään tietoon. Viime vuosina on yhä enemmän alettu luopua tuijottamasta rajojen täsmällistä piirtymistä ja mustasukkaisesti varjelemasta tietyn oppisuunnan esikoisoikeuksia tiettyyn kenttään. Yhä enemmän nähdään tutkimuskaistat leveästi limittäisinä alueina, joiden laajalla marginaaliosalla eri metodisten suuntien yhteistyön katsotaan kantavan runsaimman sadon. Ratkaisevaa on tiedollisen rakenteen eheyden eli yhtenäisen teorian luomisen mahdollisuus. Tällainen tieteenalan itsenäistävä tekijä on tiedotusopin kohdalla juuri kommunikatiivinen näkökulma, jonka varaan teoria rakennetaan.

V

Mitä tämän teorian puitteissa sitten on selvitetty? Vuonna 1948 Bernard Berelson muotoili havainnon, että "tietyntyypillisillä kommunikaatioilla tietyntyypillisistä asioista tietyntyypisten ihmisten huomion kohteiksi saatettuna on - tiettyjen edellytysten vallitessa - tiettyjä vaikutuksia". Perusasetelma ei sittemmin ole olennaisesti muuttunut, mutta kunkin "tietyn" kohdalle on sen sijaan kertynyt pitkä faktojen luettelo. Vaikka nämä tulokset onkin hankittu teoreettista rakennelmaa varten, vailla tavoitetieteellistä pyrkimystä, on niistä johdettavissa suuri määrä toimintaohjeita ja -viitteitä käytännön kommunikaation tarpeisiin. Teoriahan on perusluonteeltaan ainoastaan käytännön järjestämistä yleisiksi kokonaisuuksiksi, jotka auttavat kohtaamaan tuntemattomia tilanteita. Rakenteen aukkojen lukuisuudesta seuraa, että tutkimus voidaan ilman haittaa pyrkiä keskittämään sellaisiin kohtiin, joissa joko vanhojen käytännön reseptien pätevyys tulee varmennetuksi tai muutoksen tarve osoitetuksi.

- Tiedämme esimerkiksi koko joukon vaalipropagandan tehoon vaikuttavista tekijöistä - selektiivisestä valinnasta, mielipidevaikuttajien osuudesta jne. Samoin on saatu faktoja asioiden esittämisjärjestyksen ja mediavalinnan vaikutuksista. Yhdysvalloissa tutkittiin farmareiden ostopäätöksiä maatalouskoneiden osalta. Koneista nähtiin ensimmäiset tiedot alan aikakauslehdistä, mielenkiinnon viriäminen ja koneen hankintapäätös määräytyivät naapurien kanssa käydyissä keskusteluissa, ja itse ostovaiheessa olivat painetut lehtiset ratkaisevia. Tulos olisi ollut triviaali, ellei olisi tutkittu myös niitä, jotka eivät päätyneetkään ostoon. Ratkaisevaksi osoittautuikin se, että ajatuksen kussakin etenemisvaiheessa tieto oli saatava juuri tuontyyppisestä lähteestä; jos järjestyksestä poikettiin, oli kieltäytyjiä normaalia enemmän.
- Klapperin mukaan ei ainoakaan empiirinen tutkimus sitovasti osoita, että tv:n katsojat olisivat yleiseltä tiedolliselta harrastukseltaan passiivimpia kuin ei-katsojat ovat. Niinpä Englannissa tv:n tulo vähensi nuorten lukemisharrastusta noin 8 %:lla niissä ryhmissä, joissa harrastus ennestäänkin oli vähäinen, mutta ei lainkaan jo entuudestaan paljon lukuvien kohdalla. Media on vain harvoin asenne- tai käyttäytymismuutosten ainoa ja riittävä aiheuttaja - se vain vahvistaa jo olemassa olevia taipumuksia. Uutta tietoa se luonnollisesti jakaa. - Tulos lienee yhtä paha pettymys nuorison kohtaloa ammatikseen murehtiville moralisteille kuin fraasityyppiä edustaville lehdistön juhlapuhujillekin.
- Ajattellessamme lehdistömme puoluepropagandan sävyä voimme todeta, että näkemysten yksisilmäisyys voi pohjautua vain joko tietämättömyyteen aivan alussa mainitusta propagandan yksi- ja kaksipuolisuuden lainalaisuudesta tai perin mata-

laan käsitykseen lukijakunnan tasosta.

- Ulkopoliittikan kohdalla eräät lehdet taas näyttävät olevan sitä mieltä, että teho kasvaa sitä mukaa kuin uhkaa lisätään. Kuitenkin on erästä hampaidenhoitokampanjaa tutkittaessa havaittu, että esittämällä laiminlyönnin seuraukset vain koh- tuullisen vahingollisina saatiin hoito tehostumaan 36 %:ssa, mutta uhkaa dramatisoimalla vain 8 %:ssa koehenkilöistä.

Tehokkaan tiedotuksen salat tulevat julki useimmiten juuri viimeksi mainitun tyyppisistä oudoista kohteista, aivan niin kuin maailmanrauhan ongelmaa voidaan todella tutkia selvittä- mällä valkoisten hiirten aggressioita.

Karkea, mutta perusteltavissa oleva käsitys on, että kommu- nikatiivinen lähestymistapa osoittaa suuremman hedelmällisyy- tensä tätä koulukuntaa edustavan amerikkalaisen koulukunnan ja ahtaasti sanomalehdistöllistä näkemystä ajavan saksalaisen koulukunnan tasoerona. Saksalainen tutkimus on suurelta osin jäänyt yksinäiseksi ja eräänlaisen kamaritieteilyn asteelle, ellei Münsteriin ja Publizistik-lehden ympärille kertynyttä hagemannilaista koulukuntaa oteta lukuun. USA:ssa sen sijaan käytännön tiedotuskenttä käy suoranaista kilpailua sekä tutki- mustulosten soveltamisesta että ylivertaisen laajaksi paisuneen tiedottajakoulutuksen hedelmien poimimisessa. Empiriikkaa on kertynyt niin runsaasti, että sen tarjolle saattaminen vaatii vuosien työn. Meillä työurakka on sitäkin suurempi, koska muu- alla saadun tiedon paikkansapitävyys meidän oloissamme on useimmiten erikseen testattava. Samalla on syytä varoa ajautu- masta niin suuresti kenttätyön lumoihin, että keräys tulee it- setarkoitukseksi: saksalainen Haacke on viime viikkoina varsin voimakkaasti kritikoinut amerikkalaisuuden numerollisuutta. Meikäläiseksi tutkimuslinjaksi on pyrittävä kehittämään kom- promissi amerikkalaisen empirismin ja saksalaisen käsitetark- kuuden välillä.

VI

Miksi sitten lainkaan puhua lehdistöopista, jos nyt tiedotusop- pi selvittäessään ihmisen kommunikaatiokäyttäytymisen yleisiä lainalaisuuksia kykenee tarjoamaan sovellettavatkin tulokset? - Tämä nimikerinnastus on tulkittava vanhan sanomalehtiopin jo mainitun perustelun avulla; lehdistön eli joukkotiedotuksen yh- teiskunnalliseen merkitykseen vedoten. Tämä merkitys on tapana osoittaa esittämällä laajalti median levikinnumeroita tai luet- telemalla näitä puhuvampia kyllästysprosentteja. Kuitenkin voi hyvin detaljoitu esimerkki joukkotiedotuksen banaaleimmalta alueelta avata mitä hätkähdyttävimpiä näkymiä massakulttuuriin. Pari vuotta sitten tutkimus osoitti, että sarjakuvia lukee noin sata miljoonaa amerikkalaista. Heistä 90 miljoonaa on säännö- lisiä lukijoita ja yli 50 miljoonalla on oma suosikkisarjansa. Lehtien tärkeimmät uutiset lukee vain noin 30 miljoonaa ihmis-

tä. Koko maailmassa on sarjakuvien lukijoita noin 700 miljoonaa. Sarjat ovat suureksi osaksi samoja. Niinpä 'Visit to America' ilmestyi 2 700 lehdessä 86 maassa. Nämä Masit, Pikku- Annit ja Rex Morganit tavoittavat lukijansa päivästä, viikos- ta ja vuodesta toiseen. Sankarihahmojen mukana tulee perusase- telmissa ja detaljeissa lukijan ulottuville myös piirtäjän edustama ideologia. Saksassa katsottiin v. 1940 aiheelliseksi todistaa, että seikkailuissaan länsivallan murtunut Teräsmies oli juutalainen. Eräät kansandemokratiat karkoittivat Akseli Touhulan alias Heikki Helmisen, koska hänen perheensä elinta- so katsottiin kapitalistiseksi propagandaksi. Aikoinaan Musso- lini kielsi samoin propagandana amerikkalaiset sarjakuvat - paitsi Mikki-Hiiren, oman suosikkisarjansa.

Lehdistön erikoisaseman tähdentämiseen eivät kuitenkaan velvoita ainoastaan lehdistön perinteet ja historiallinen ar- voasema ihmisten ajatusta ja toimintoja vapauttaneiden teki- jäin rintamassa tai vain se voima, millä joukkotiedotus nykyi- sinkin omalta osaltaan säätelee yhteisöissä esiintyviä ilmiöi- tä, esimerkiksi suhtautumista uudistukseen, kitkan purkautumis- ta tai tradition siirtymistä. Lehdistöinstituution luonne ja pitkälle menevä oma erikoistuminen edellyttävät myös vastaa- vasti erikoistuneita tutkimusasetelmia. Lehdistön erityisky- symyksissä on vanhan sanomalehtitieteen koko arsenaali yhä käyttökelpoinen ja myös saksalainen leima sanomalehtiopissa yhä huomattava. Merkitsevimmät lisäykset tarvitaan niillä aloilla, joilla uusien sähköisten välineiden tekniset, ohjel- malliset ja vaikutukselliset piirteet jättävät tutkijan aseet- tomaksi perin komplikoituneiden tutkimusasetelmien eteen. Sen sijaan lukuisat tutkimuslohkot, kuten suuri osa tekniikkaa, lehdistön talous ja lehdistöhistoria kaipaavat ainoastaan tut- kimuksen tehostumista; kouliutuneiden tutkijain lukumäärän lisääntymistä ja tämän pohjana olevaa tutkimusedellytysten ko- hentumista.

VII

Vaikka edellä onkin ollut puhe ensi sijassa tutkimukseen liit- tyvistä näkökohdista, ei lehdistö- ja tiedotusoppi kasvatuksen lohkona ymmärrettävästikään voi keskittyä yksinomaan tutkijain koulumiseen, niin auliisti kuin maamme saattaisikin tarjota leivän yhdelle, jopa kahdellekin ammattimaiselle tutkijalle. Realistisena toiveitten ylärajana on pidettävä sitä, että alalta valmistuneet sijoittuisivat joukkotiedotuksen keskeis- ten lohkojen eli varsinaisen journalismin palvelukseen, peri- feristen lohkojen taloudellisesta houkutuksesta huolimatta. Totuttautuminen kriittiseen tieteelliseen ajatteluun, vankka tietämys oman alan teoreettisesta kehyksestä ja kyky analysoi- da alan kehitystä sekä sitä koskevia kannanottoja ja tutkimuk- sia tarjoavat kuitenkin käytännönkin tiedottajalle lujan amma- tillisen perustan. Erthridgen mainitseman "ajattelemaan opet-

tamisen" on katsottava tarkoittavan juuri lujan journalistisen katsomustavan juurruttamista alalle antautuviin.

Ennen muuta ymmärretään tällä journalistisella näkemyksellä selkeätä kuvaa kehitellyistä ja kehiteltävissä olevista lehdistäteorioista. Meillä vallitsevan liberaalin lehdistäteorian luonne ja lehdistön asema sosiaalisena instituutiona ovat ymmärrettävissä vain tarkoin tuntemalla ne aatteet, vaiheet ja muodot, joiden varassa on tapahtunut irtautuminen autoritaarisesta lehdistäteoriasta. Tämä irtautumistaistelu on lehdistön kolmisatavuotisen historian painomusteen värinen lanka. Autoritarismin aikana lehdistö nähtiin lähinnä hallitusten tahdon välittäjänä ja niiden pyrkimysten edistäjänä; sanomisen oikeus oli niillä, joille siihen annettiin erikoislupa, ja lehdistön toiminta kokonaisuudessaan oli voimakkaasti säännöstelty. Liberaalin toiminnan pohjalla lehdistö taas nähdään yksilön etua valvovana hallitusvallan käytön kontrolloijana ja vapaana markkinapaikkana; valvonta koetaan haitalliseksi, koska "totuuden itsesätelyprosessi" vapaan kilpailun vallitessa aina tukahduttaa vääristymäilmiöt. Liberaalin teorian korjatuksi muunnelmaksi on vasta muutaman vuosikymmenen ajan ollut hahmottumassa ns. sosiaalisen vastuunalaisuuden teoria. Sen rakentajat ovat kiinnittäneet huomiota käytännössä ilmeneviin epäpuhtauksiin, jotka vaarantavat tarpeellisen tiedon esteettömän kulun ja uudelleen estävät ilmaisen vapautta. Tällaisina tekijöinä nähdään etenkin kaupallisuuden eräät äärimmäisilmautumat: viihdefunktion ylipainottaminen, tiedon kanavien lukumäärän harventuminen, yleisön kyvyttömyys välttää yksilöä ja yhteisöä vahingoittavaa ainesta ja lukuisten painostusryhmien voimistuminen. - Viimein on marxilaisuuden laajoilla vallitsemisalueilla kehittynyt läntisten näkemysten vastapainoksi neljäs lehdistäteoria, jonka mukaan lehdistön tehtävänä on välittää sosialistisen yhteiskunnan rakentamista edistävää tietoa ja vain sitä, eli olla - Leninin sanojen mukaan - "yleinen propagandisti, yleinen organisaattori ja yleinen agitaattori".

Tutustuminen lehdistön tehtävän edellyttämiin ajatuskehitysihin sekä nykyisen lehdistökokonaisuuden laajuuden, muotojen, toimintaedellytysten ja lainalaisuuksien koko kirjoon on akateemisen lehtimieskasvatuksen keskeisin tehtävälohko. Tällaisen tuntemuksen hankkiminen itsenäisesti, ohjaamatta, on varsin työläs tehtävä. Koulukin kykenee luomaan ainoastaan tällaisen aktiivisuuden perustan ja virittämään harrastuksen ja kyvyn syventyä alan yhä kasvaviin ongelmiin. Korkeammassa kasvatuksessa yleensäkin asetetaan nykyisin oppimistaidon opettaminen nopeasti vanhentuvien tietojen ja taitojen opettamisen edelle.

Kysymys akateemisen journalistisen koulutuksen saaneiden toimituksellisista taidoista on siten verrattain yksioikoinen, lähinnä painotusseikka. Kuitenkaan ei liene milloinkaan mahdollista saavuttaa tilaa, jossa 'lehtimaisterit' ensimmäisinä toimintaviikkoinaan kykenisivät tasapäisesti kilpailemaan

rutinoituneen käytännön toimittajan kanssa vaikkapa tulipaloutuisen kirjoittamisessa. - Tässä suhteessa lehdistö- ja tiedotusoppi ei poikenne yleismaailmallisesta suuntauksesta; atomikauden ihmisenhän yleensäkin opetetaan enemmän pyrkimään koko maailman kuin pelkkien saunojen polttamiseen.

VIII

Kytkeäksemme lehdistö- ja tiedotusopin erityistavoitteet tieteen ja yhteiskunnan yleisiin tavoitteisiin on meidän vielä palattava massavaikutukseen, joka edellä jätettiin miljoonien, mikkihiirien ja mussolinien varaan. Meidän vuosisadallemme saakka on yksinäinen kulttuuria kannattava voima saattanut määrätä laajalti koko aikansa sävyn tukemalla yksinäistä kulttuurin kantajaa ja eteenpäin viejää - ajatelkaamme vain esimerkiksi Fredrik Suuren hovin piiriä. Suurten joukkojen ymmärryksellä, tahdolla ja pyrkimyksillä ei ole ollut suurtaakaan merkitystä. Toisin on kuluvalle vuosisadalle, jolla jatkuu massojen laiminlyöntiä on sanottu korkeamman kasvatuksen tragediaksi. Kulttuuritahtoisen eliitin edustajat tosin kiinnittävät huomiota massoihin samassa mielessä kuin tapahtuu urheilun alalla - huippukykyjen löytämiseksi. Näiden esille pääsystä riippuvatkin kulttuuria eteenpäin vievät sykähdykset. Kuitenkin jokaisen kansakunnan kehitys lähes kaikilla aloilla määräytyy valtasuhteiden vuoksi pohjimmaltaan massan toiveiden, pelkojen ja hysterian mukaan. Siksi kulttuurin taaminen vyöryntä eteenpäin voidaan turvata ja vahingollisten kitkatilanteiden syntyminen estää vain siten, että massojen keskimääräinen tiedollinen taso ja keskimääräinen arvostelukyky saadaan kohoamaan. Kommunikaation tutkijain piirissä - samoin kuin laajalti kentän käytännönkin lohkoilla - on omaksuttu kanta, jonka mukaan tehokkaimpia keinoja nostaa tätä kokonaiskehityksen kannalta merkityksellistä yleistäsoa on joukkotiedotusvälineistön tarkoituksenmukainen käyttö.

Artikkeli julkaistu alunperin aikakauslehdessä *Suomalainen Suomi*, 32 (8) 1964, s. 462-468.